

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра ФІНАНСІВ
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за магістерською програмою
Управління публічними фінансами
на тему: «**Доходи місцевих бюджетів: оптимізація формування та
резерви зростання**»

Виконавець:

студентка М-7 групи ЦЗВФН

Тищенко Оксана Дмитрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

професор кафедри фінансів, д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Волохова Ірина Семенівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ОДЕСА-2023

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Розбудова системи фінансово самодостатнього місцевого самоврядування – це той важливий шлях, яким рушила Україна. Протягом цього рушійного процесу заново було сформовано перелік власних повноважень за рівнями влади та управління, було делеговано видаткові повноваження з вищестоящого рівня влади до нижчестоящого відповідно до актуального на сьогодні принципу субсидіарності. І це розумно, бо на місцевому рівні більше є інформації стосовно переваг та преференцій жителів територіальних громад, які суспільні блага за якісними та кількісними характеристиками необхідні мешканцям територіальних громад та регіонів. Під ці переліки власних та делегованих повноважень органи місцевого самоврядування були наділені фінансовими ресурсами. За місцевими бюджетами були закріплені основні загальнодержавні податки: податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, акцизний податок тощо. Недостатня ресурсна база бюджетів органів місцевого самоврядування була компенсована цілою системою міжбюджетних трансфертів.

Така необхідна фінансова децентралізація сприяла створенню фінансово незалежних та самодостатніх територіальних громад шляхом їх об'єднання. Бюджети об'єднаних територіальних громад одержали додаткові податкові надходження. Одночасно була проведена реформа місцевого оподаткування. Склад місцевих податків наповнили фіскально важливими платою за землю та єдиним податком, які органи місцевого самоврядування мають право витратити на виконання власних повноважень. Так органам місцевого самоврядування були передані додаткові доходні повноваження.

Проте, сьогодні рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування залишається не достатньо високим. Проблеми збільшення

доходних частин місцевих бюджетів, відповідно, залишилися актуальними для дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у визначенні сутності, структури та принципів формування доходів місцевих бюджетів, з'ясуванні існуючої та спрогнозованої ролі основних доходних джерел у формуванні місцевих бюджетів України та розвинутих країн, а також розробка практичних рекомендацій щодо зростання доходів місцевих бюджетів України.

Мета кваліфікаційної роботи магістра дозволила виокремити цілу низку актуальних завдань дослідження проблем формування доходних частин місцевих бюджетів, які були вирішені. Серед них:

- визначення економічної сутності доходів місцевих бюджетів;
- розгляд структури доходів місцевих бюджетів та ретроспективної зміни їх у часі;
- дослідження принципів формування доходних баз місцевих бюджетів;
- аналіз динаміки надходжень до місцевих бюджетів України;
- розкриття ролі податків у формуванні доходів місцевих бюджетів України;
- оцінювання результатів формування бюджету Одеської міської територіальної громади;
- дослідження зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів та його імплементації у вітчизняну практику;
- прогнозування надходжень основних податків до місцевих бюджетів України;
- розкриття резервів зростання доходів місцевих бюджетів України.

Об'єктом дослідження є відносини органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб з приводу формування доходних баз місцевих бюджетів в Україні.

Предметом дослідження є доходи місцевих бюджетів на шляху оптимізації формування та пошук резервів їхнього зростання.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження були використані методи наукового пізнання: історичного та логічного щодо сутності доходів місцевих бюджетів, історичної зміни їхньої структури, принципів формування доходів місцевих бюджетів, в тому числі принципів місцевого оподаткування. Було використано діалектичний метод наукового пізнання, аналізу та синтезу під час аналізу доходних джерел формування місцевих бюджетів, формування місцевих бюджетів України за рахунок податкових надходжень, особливостей виконання бюджету Одеської міської територіальної громади за доходами. Використано метод порівняння при дослідженні зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів та досвіду фінансового вирівнювання доходної спроможності місцевих оподаткування в зарубіжних країнах. Використано метод графічного представлення аналітичних матеріалів.

Інформаційною базою магістерського дослідження являються теоретичні положення з метою проведення дослідження були використані з положень Бюджетного кодексу України, Конституції України, Податкового кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», інших законодавчих та нормативних документів органів державної влади, рішень Ради Одеської міської територіальної громади. Також під час дослідження автором кваліфікаційної роботи магістра використовувалися підручники з фінансів, місцевих фінансів, фінансової системи, податкової системи. Також були розглянуті монографії та статті наукових фахових видань з питань формування місцевих бюджетів.

Для аналізу надходжень до місцевих бюджетів України були використані аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Департаменту фінансів Одеської міської ради та інших органів державної влади України.

Структура кваліфікаційної роботи магістра включає: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Обсяг роботи 109 аркушів, 16 таблиць, 24 рисунка, 2 додатка на 2 аркушах.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

у першому розділі **«ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ»** досліджена економічна сутність доходів місцевих бюджетів, структура доходів місцевих бюджетів та ретроспективна зміна її у часі. Досліджені принципи формування доходних баз місцевих бюджетів;

у другому розділі **«ПРАГМАТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ»** була проаналізована динаміка надходжень доходів до місцевих бюджетів України. Розкрита роль податків у формуванні доходів місцевих бюджетів України. Проведено оцінювання результатів формування бюджету Одеської міської територіальної громади;

у третьому розділі **«ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ»** проведено дослідження зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів та його імплементація у вітчизняну практику. Проведено прогнозування надходжень основних податків до місцевих бюджетів України. Розкриті резерви зростання доходів місцевих бюджетів України.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі магістра було здійснено визначення сутності, структури та принципів формування доходів місцевих бюджетів, з'ясовано існуюча та спрогнозована роль основних доходних джерел у формуванні місцевих бюджетів України та розвинутих країн, а також розроблена ціла низка науково-практичних рекомендацій щодо зростання доходів місцевих бюджетів України.

Під час дослідження сутності доходів місцевих бюджетів, з'ясовано, що це сума грошових коштів, які надходять до бюджетів місцевих територіальних одиниць, таких як міста, селища, села, райони, області та інші муніципалітети, в певний період часу. Це грошові засоби, які збираються місцевими органами влади для фінансування різних соціальних та економічних потреб на місцевому рівні. Доходи місцевих бюджетів можуть бути отримані з різних джерел. Тут є особливість. Місцеві органи влади можуть встановлювати свої податки. Доходи також можуть складатися з місцевих зборів, можуть бути різні спеціальні платежі, з прибутків від майна територіальних громад, платежі за надання дозволів та ліцензій, дивіденди від комунальних підприємств та інше. Частину доходів місцевих бюджетів можуть складати трансферти від державного бюджету. Держава може передавати кошти місцевим органам влади для фінансування окремих програм або послуг.

Формування доходів місцевих бюджетів має базується на принципах, які спрямовані на забезпечення фінансової стабільності місцевих громад та сприяти ефективному здійсненню їхніх функцій. Основними принципами формування доходів місцевих бюджетів є: принцип фінансової самостійності, принцип справедливості та пропорційності, принцип ефективності та ефективного використання ресурсів, принцип автономії та децентралізації, принцип диференціації, принцип стабільності та передбачуваності. Ці принципи допомагають забезпечити збалансоване та ефективне фінансування місцевих бюджетів, сприяють розвитку регіонів, забезпеченню якісних

соціальних та інфраструктурних послуг для мешканців та сприяють сталому економічному розвитку країни в цілому.

Результати дослідження практики формування доходів місцевих бюджетів полягають у висновках, що податкові доходи є головним джерелом формування місцевих бюджетів. У 2022 році місцеві бюджети були на 393,5 млрд. грн. сформовані за рахунок податкових надходжень. Обсяг податкових надходжень місцевих бюджетів відносно ВВП впродовж 2017 – 2022 роки був відносно стабільним. Максимальна частка податкових надходжень спостерігалася у 2019 році – 6,8%. У 2022 році питома вага податкових надходжень місцевих бюджетів відносно обсягу номінального ВВП збільшилася до 7,6%.

Досліджуючи структуру доходів місцевих бюджетів ми підтверджуємо висновок, що місцеві бюджети переважно формуються з 2020 року за рахунок податкових надходжень. У 2022 році частка податкових надходжень склала 70,9% загального обсягу фінансових ресурсів органів місцевої влади. Цей показник на 11,2 відсоткових пункти вище показника попереднього 2021 року.

Протягом 2017 – 2022 років залишаються досить стабільними частки неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та цільових фондів у доходах місцевих бюджетів. Вони є несуттєвими доходними джерелами для органів місцевого самоврядування.

Високою залишається частка міжбюджетних трансфертів. У 2017 році вона складала 52,8% доходів місцевих бюджетів. Далі відбувалося зменшення питомої ваги цього джерела доходів місцевих бюджетів. У 2022 році питома вага доходів від органів державного управління у вигляді міжбюджетних трансфертів досягла свого мінімуму - 24,6%, що в 2,1 рази менше максимального показника 2017 року.

У 2022 році питома вага дотацій у складі міжбюджетних трансфертів була найбільшою - 16,2%. Решта – це трансферти із цільовим призначенням, які зменшують фінансову самостійність органів місцевого самоврядування.

Основними джерелами податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні є податок на доходи фізичних осіб та місцеві податки і збори. Вони займають найбільшу питому вагу в доходах та податкових надходженнях місцевих бюджетів. Так, у 2022 році ці податки сформували 66,2% доходів та 90,6% податкових надходжень місцевих бюджетів України.

Щодо дослідження питокої ваги податку на доходи фізичних осіб, у 2017 році вона складала 55,1% податкових надходжень бюджетів органів місцевого самоврядування. У 2022 році частка податку на доходи фізичних осіб збільшилася до 69,2% загального обсягу податків, які були сплачені на користь місцевих бюджетів України. У 2022 році до місцевих бюджетів надійшло 272,2 млрд. грн. податку на доходи фізичних осіб. У попередньому році було сплачено на користь місцевих бюджетів 212,2 млрд. грн. цього податку, тобто приріст склав 60,0 млрд. грн. попри військовий стан, міграцію населення до країн Європи. Пояснює зростання збільшення грошового утримання для військовослужбовців та виплати державним службовцям більш високих заробітних плат. Таким чином ця категорія платників податку на доходи фізичних осіб поповнювала місцеві бюджети.

Високою є питома вага надходжень місцевих податків та зборів у податкових надходженнях місцевих бюджетів. Максимальне значення було у 2019 році, коли сплати місцевих податків та зборів сягали 27,2% податкових надходжень місцевих бюджетів. Високими також були обсяги надходжень місцевих податків та зборів у податкових надходженнях місцевих бюджетів у 2017 та 2018 роках. Показник складав 26,2%. Майже така ж питома вага надходжень місцевих податків та зборів у податкових надходженнях місцевих бюджетів спостерігалася і в 2020 та 2021 роках. У 2022 році частка місцевих податків та зборів через військовий стан зменшилася до 21,4% податкових надходжень місцевих бюджетів України. Це мінімальне значення, яке менше максимального значення на 5,8 відсоткових пункти.

Найбільшу питому вагу податкові надходження в доходах бюджету Одеської міської територіальної громади займали в 2021 році – 81,4%, найменшу – 64,9% у 2017 році. Суттєве зростання частки податкових надходжень в доходах бюджету Одеської міської територіальної громади пов'язане не стільки із зростанням надходжень податків, скільки зі скороченням обсягів міжбюджетних трансфертів та неподаткових надходжень.

Виходячи з проведеного дослідження зарубіжного досвіду формування доходної частини місцевих бюджетів ми запропонували цілу низку заходів збільшення доходної бази місцевих бюджетів. Це:

- збільшення питомої ваги податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів України, бюджетів територіальних громад зокрема;
- включення до складу місцевих податків податок на доходи фізичних осіб;
- збільшення обсягів надходження місцевих податків та зборів шляхом перегляду діючих ставок оподаткування, відмови від твердих ставок;
- заборона використання житлової нерухомості у проведенні підприємницької діяльності;
- запровадження заходів щодо звільнення земель, які незаконно захоплені користувачами та надання їх в оренду на підставі чинного механізму, який має бути спрощений;
- скорочення переліку пільг з земельного податку, орендної плати за землю та єдиного податку від платників четвертої групи;
- своєчасна індексація нормативної грошової оцінки землі впродовж років, у яких перегляд такої оцінки не проводився;
- своєчасний перегляд нормативної грошової оцінки землі;

- запровадження обов'язку для платників єдиного податку нараховувати, подавати податкову звітність та сплачувати земельний податок;
- збільшення бази оподаткування транспортним податком;
- розширення бази оподаткування транспортним податком автівок, у яких рівні викидів забруднюючих речовин є значними;
- запровадження додаткових змін до законодавства України, які створять умови та відповідальність за нарощенням розмірів неподаткових надходжень, надходжень від операцій з капіталом, надходжень до цільових фондів місцевих бюджетів;
- зменшення питомої ваги субвенцій у складі міжбюджетних трансфертів, які направляються до місцевих бюджетів;
- покращення процедур адміністрування місцевих податків та зборів;
- розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо адміністрування місцевих податків та зборів, спільно із органами Державної податкової служби України.

Вищезазначені пропозиції, які нами були розроблені та запропоновані, мають збільшити доходні повноваження органів місцевого самоврядування надати додаткових фінансових ресурсів до місцевих бюджетів, бюджетів територіальних громад зокрема. Реалізація на практиці цих пропозицій надасть можливість збільшити обсяг суспільних благ місцевого значення органам місцевого самоврядування, надасть можливість останнім ефективно виконувати делеговані та власні повноваження.

АНОТАЦІЯ

Тищенко О.Д. «Доходи місцевих бюджетів: оптимізація формування та резерви зростання»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «07072

Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

за освітньою програмою «Управління публічними фінансами».

(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2023.

У роботі розглядається економічна сутність доходів місцевих бюджетів, структура доходів місцевих бюджетів та ретроспективна зміна її у часі. Досліджені принципи формування доходних баз місцевих бюджетів.

Проаналізована динаміка надходжень доходів до місцевих бюджетів України. Розкрита роль податків у формуванні доходів місцевих бюджетів України. Проведено оцінювання результатів формування бюджету Одеської міської територіальної громади.

Проведено дослідження зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів та його імплементація у вітчизняну практику. Проведено прогнозування надходжень основних податків до місцевих бюджетів України. Розкриті резерви зростання доходів місцевих бюджетів України.

Запропоновано: включення до складу місцевих податків податок на доходи фізичних осіб; збільшення обсягів надходження місцевих податків та зборів шляхом перегляду діючих ставок оподаткування, відмови від твердих ставок тощо.

Ключові слова: доходи місцевих бюджетів, місцеві бюджети, податки, податкові надходження, місцеві податки та збори.

ANNOTATION

Tischenko Oksana «Revenues of local budgets: optimization of formation and growth reserves»

Qualification work for obtaining an educational master's degree in a specialty

«07072 Finances, banking and insurance»

(code and name of the specialty)

for the educational program «Management of public finances». –

(title of the educational program)

Odesa National University of Economics. - Odesa, 2023.

The paper examines the economic essence of local budget revenues, the structure of local budget revenues, and its retrospective change over time. The principles of formation of revenue bases of local budgets have been studied.

The dynamics of revenues to local budgets of Ukraine are analyzed. The role of taxes in the formation of revenues of local budgets of Ukraine is revealed. An evaluation of the budget formation results of the Odesa city-territorial community was carried out.

A study of foreign experience in the formation of local budgets and its implementation in domestic practice was conducted. Forecasting of incomes of basic taxes to local budgets of Ukraine has been carried out. Reserves for the growth of revenues of local budgets of Ukraine have been revealed.

It is proposed: the inclusion of the tax on the income of individuals as part of local taxes; increasing the volume of local taxes and fees by revising the current tax rates, waiving fixed rates, etc.

Keywords: revenues of local budgets, local budgets, taxes, tax revenues, local taxes and fees.